
Silvo Torkar

Nekaj posebnosti iz govora Hudajužne in Oblok na Tolminskem

V prispevku se govori o nekaterih dialektizmih iz baškega govora rovtarske narečne skupine.

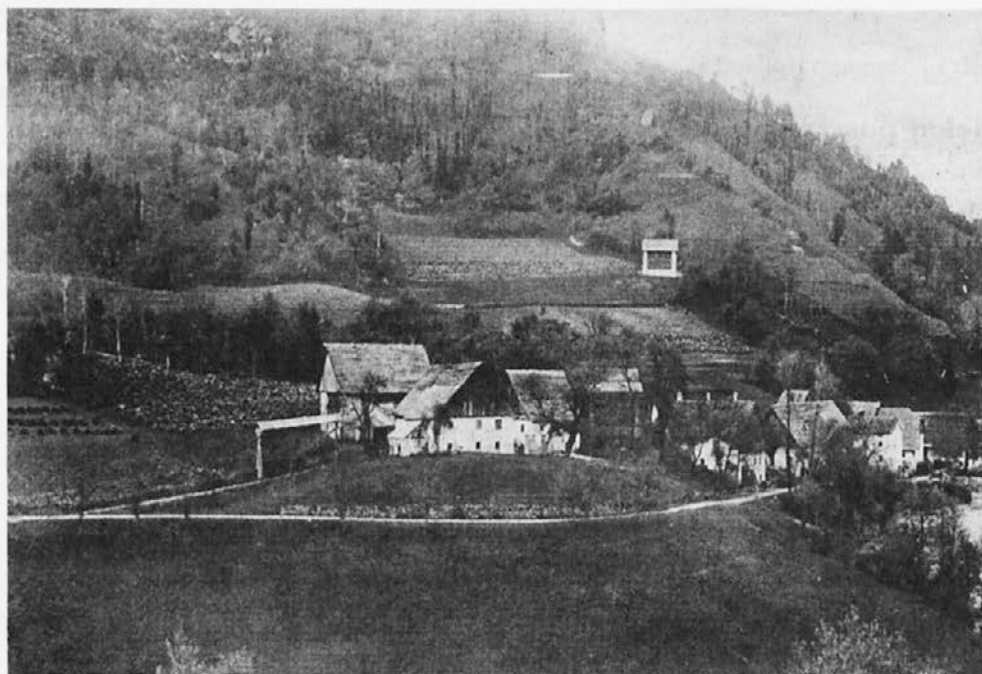
The paper speaks about certain dialectisms of the local speech of the upper Bača valley from the Rovte dialectal group.

1. O potrebnosti zbiranja ljudskega izraznega fonda

Prepričan sem, da je bilo o koristnosti in potrebnosti zapisovanja ljudskega izraznega fonda v zadnjih nekaj letih izrečenih že toliko tehtnih misli in navedenih že toliko argumentov, da mi jih na tem mestu ni potrebno ponavljati. Če pa se ozremo nazaj, lahko hitro ugotovimo, da Slovenci za razliko od drugih slovanskih narodov nismo načrtno (pod okriljem znanstvenih ustanov) zbirali narečnega besedišča in ga izdajali v obliki narečnih slovarjev. Zanimanje za leksiko se je po daljšem času znova obudilo pri najmlajšem rodu dialektologov (P. Weiss, V. Smole, K. Kenda-Jež, J. Škofic), v času, ko zaradi naglega odmiranja narečij čedalje težje najdemo trdne in zanesljive informatorje. Med pobudniki za čimprejšnje in čim širše zajetje narečnega besedišča je bil F. Novak, ki je predlagal akcijo zbiranja v okviru Slavističnega društva Slovenije.¹ Hvaljevredna zamisel doslej še ni zaživela. Akad. M. Matičetov jo je pozdravil z obema rokama, že prej in pozneje pa je večkrat nastopil v javnosti s pozivi k zapisovanju in reševanju pred pozabo ali celo izginotjem slovenskega narečnega besedišča.² Ta zapis je nastal kot odziv na omenjene pobude in z mislijo na neutrudnega raziskovalca slovenskega pripovednega in besednega izročila akad. Milka Matičetovega.

¹ F. Novak, Predstavitev zamisli o zapisovanju besednega zaklada govornega jezika v posameznih krajih, v: Maks Pleteršnik (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 5), ur. F. Novak, E. Jakopin, Lj. 1997, 107–113.

² M. Matičetov, Iz rezijanske leksike, v: Jazyki malye i bol'shie... In memoriam acad. Nikita I. Tolstoj, Slavica Tartuensia IV, ur. A. D. Duličenko, Tartu 1998, 49–62.



Hudajužna pred izgradnjo železnice (okoli 1900)

2. Prikaz izvenjezikovnih značilnosti območja

Hudajužna in Obloke sta manjši vasi v zgornji Baški dolini in spadata v območje nekdanje tirolske kolonizacije iz 13. stol.³ To območje je bilo združeno v t. i. rihtariji (veliki županiji, nazadnje glavni občini, do 1850) in župniji (do 1848) Nemški Rut. Del naseljencev (v vaseh Rut in Grant) je ohranil svoje tirolsko narečje vse do druge polovice 19. stol., ko je po daljšem obdobju dvojezičnosti podlegel poslovenjenju. Nemški jezikovni otok v Nemškem Rutu in Sorici je potemtakem zdržal v slovenskem okolju okrog 650 let.⁴ Največ prebivalstva sta obe naselji premogli ob štetju 1910 (Hudajužna 246, Obloke 130, celoten Nemški Rut pa je, tedaj že vključen v županstvo Grahovo, štel 2550 ljudi). Obloke ležijo na položni prisojni terasi na 560 m nadmorske višine in se v listini iz l. 1310 omenjajo med prvimi štirimi rutarskimi vasmí (Loca), Hudajužna pa se je razvila na dnu ozke doline ob Bači na ozemlju obloškega komuna šele konec 16. in v začetku 17. stol. Cerkev (sv. Treh kraljev) v Oblokah izvira iz 16. stol., od l. 1806 je tudi sedež vikariata. Po izročilu je v Oblokah v 16. stol. deloval rudnik železove rude, v Hudajužni pa fužine. Območje je spadalo do 1420 pod svetno oblast oglejskega patriarha (v tolminsko gastaldijo), nato do 1509 pod Benetke in odtlej pod Avstrijo. Celotni Nemški Rut je od naselitve dalje ohranil nekatere privi-

³ S. Rutar, Zgodovina Tolminskega, Gorica 1882, 42–43, 221; M. Kos, Srednjeveški urbarji za Slovenijo, Urbarji Slovenskega Primorja, 1. del (Tolminski urbar 1377), SAZU 1948; S. Torkar, Zgornja Baška dolina (rihtarija Nemški Rut) po tolminskem urbarju iz 1523 (demografsko-imenoslovni vidik), Kronika 42 (1994), št. 1, 29–36.

⁴ Precej manj znan je slovenski jezikovni otok v Ravni gori v Gorskem kotarju (iz prve polovice 18. stol.), o katerem je napisal pri nas dolgo prezrto razpravo Jedno rovtarsko narječje u Gorskem Kotaru domačin Nikola Majnarić (1885–1966), profesor klasične filologije zagrebške univerze (Južnoslovenski filolog 17, 1938/1939, 135–149).

legije, npr. večjo avtonomijo v sodnih zadevah, oprostitev nekaterih fevdalnih obveznosti, kot sta primščina in tlaka.⁵ Obe vasi se med seboj razlikujeta po tem, da so Obloke kmečko, Hudajužna pa pretežno košansko naselje (košan je imel v posesti tretjino ali četrtno kmetije). V Oblokah so bile po urbarju iz 1377 štiri kmetije, ki so se že v 16. stol. vse razpolovile. V Hudajužni so košani delali tudi kot mlinarji, kovači, ribiči, strojci (strojarji), klobučarji, čevljarji, tovarniki in krčmarji.



Obloke, 1991 – Foto S. Torkar

3. Iz zgodovine zapisovanja narečnega besedišča območja

Prvi opis narečja je delo gimnazijca Miha Goloba (1854–73) iz Oblok in je nastal l. 1872 na poziv znamenitega poljskega jezikoslovca, profesorja na ruskih univerzah Jana Baudouina de Courtenayja. Ta ga je odnesel v Peterburg, kjer ga še danes hranijo v arhivu Ruske akademije znanosti.⁶ Baudouin je Golobov prikaz nemškorutarskega narečja ocenil zelo visoko. Golob se je omejil na glasoslovje in je leksiko predstavil skoraj izključno v tej funkciji. Kot zbiratelj ljudskih pesmi in narečnega besedja se je izkazal duhovnik Janez Kokošar iz Hudajužne (1860–1923), ki je svoje zapise posredoval bodisi neposredno K. Štreklju bodisi učitelju Josipu Kendu s Tembljin.

Objave narečne leksike iz Baške doline zasledimo že pri F. Erjavcu v Letopisu Matice Slovenske (LMS) 1875, 1879–80, 1882–83 (Iz potne torbe), K. Štreklju v Ljubljanskem

⁵ To je najbrž tudi povzročilo, da se kmetje s tega območja niso udeležili tolminskega punta 1713, za kar so bili celo nagrajeni v denarju.

⁶ S. Torkar, Zapisi ljudskega izročila zgornje Baške doline v arhivu Ruske akademije znanosti, v: *Traditiones* 24, 1995, 399–405.

zvonu 1889 (Jezikovne mrvice) ter LMS 1892 (Iz besednega zaklada narodovega) in 1894 (Slovarski doneski iz živega jezika narodovega). Razen zadnje so vse objave upoštevane v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju. Še neobjavljen pa je dragoceni Kendov narečni slovar Slovarsko gradivo s Tolminskega (večji del zbran na Temljinah) z nekaterimi besedami iz Hudajužne.⁷

4. Glasoslovne posebnosti govora Hudajužne in Oblok

Hudajužna in Obloke med 13 vasmi Nemškega Ruta izstopata s svojim prehodnim govorom, ki je – z izjemo slekanja – ohranil nekatere bistvene značilnosti t. i. rutarskega ali baškega govora (tj. govora poslovenjenih Nemcev), pridobil pa je nekatere pomembne prvine sosednjih tolminskih in cerkljanskih govorov (npr. sodobna vokalna redukcija).

Dialektološko sliko rutarskih govorov je podal T. Logar.⁸ Posebnosti, ki so samo rutarske, je naštel enajst (oz. dvanajst), med njimi pa so le štiri take, ki veljajo tudi za govor Hudajužne in Oblok:

1) prehod kratkega *a*-ja (v izglasju ali v zaprtih zlogih) v kratki *o* zaradi vpliva fonetike prvotne tirolske govornice: *brôt, tôm, štôr, šlô* (v govoru Hudajužne in Oblok je sicer ta *o* dolg),

2) izostanek prehoda kratkega naglašene *o* (nastalega iz umično naglašene *o*) v kratki *a* (akanje v tolminskem in cerkljanskem narečju) oz. njegov ponovni prehod v *o*, zato *kôsa, kôpa, kôza, nôga* (*o* je na tem mestu v pravem rutarskem govoru kratek, v govoru Hudajužne in Oblok pa je dolg),

3) izostanek prehoda kratkega naglašene *o* (v izglasju ali v zaprtih zlogih) v *a* (akanje v tolminskem in cerkljanskem narečju) oz. njegov ponovni prehod v *o* kot posledica prvotne tirolske govornice: *kôjn, nôž, nôht, watrôk, γlabôk* (v govoru Hudajužne in Oblok je podaljšan),

4) prehod vesh sam. sr. sp. v sam. ž. sp. zaradi akanja: mlíka, bína 'vino', kalína 'koleno' in posledično tudi pùjle 'polje' (rut. pójla), ùsne 'usnje' (rut. ùšna), súnce (rut. sónça) 'sonce'.

Naj na kratko navedem samo primere za tistih osem značilnosti rutarskega govora, ki jih govor Hudajužne in Oblok (H-O) ne pozna: 1. *šéma* (H-O *síme*) 'seme' 2. *uèñ* (H-O *wôn*) 'ven', *pěhnu* (H-O *páhnui*) 'palnil' 3. *zàna* (H-O *žéna*), *uràma* (H-O *uréme*) 'vreme' *patàlp* (H-O *petêlp*) 'petelin' 4. *kmât* (H-O *kmét*), *payràf* (H *payrép*, O *payréf*) 'pogreb' 5. *jâçman* (H-O *jěçmen*), *karéjna* (H-O *karéjne*) 6. *béu* (H-O *bíu*) 'bil', *zdihójam* (H-O *zdihújem*) 7. *çibùla* (H-O *čbùla*) 'čebula', *viçér* (H-O *veçír*) 'večer' 8. slekanje (izgovarjanje sičnikov in šumnikov na enak način, vendar bliže sičnikom).

Med jezikovnimi posebnostmi v rutarskih govorih, ki so tipično tolminske ali cerkljanske, navaja Logar sekundarno palatalizacijo velarov *b > ě* (*kiklja > çikla* (H-O *čikle*); drugi primeri so: *kihati > čihat*; *kidati > čidat*; *kepatu > č'epat*; *sekira > ščira*; *kinkati > činjkat*; *kimna > čimne*; *ketnja > čitne*; *kita > čita*; *kilav > čilov* 'gnil, nagnit'); prehod *w > b* pred sprednjimi vokali (*vile > bile*, *videti > bidet*) ter *lj, nj v jl, ju* (*zélje, péjle, žyájne, stéjle, pandéjlk, pájlk*), prehod *g > γ*.

⁷ J. Kenda, Slovarsko gradivo s Tolminskega, Gorica 1926, 210 str., 2018 gesel (rkp. hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik ZRC SAZU).

⁸ T. Logar, Glasoslovne in morfološke posebnosti v govorici sloveniziranih Nemcev, SR XVI (1968), 159–168.

- Omeniti pa je treba še nekatere druge, npr.:
- 1) položajni razvoj *o > ou*: *zôuppr̥*, *rôumajne*, *côuprat*, *rôuštat* 'rožljati'; *jôudat* 'stokati'; hišno ime *Môužzar* < *Mooser*; mikrotoponim *Fôuppr̥* < *Farn* 'Praprot(nica)'⁹
 - 2) prehod zlogotvornega *ł* preko *ou* v *u* (kot v tolminskem narečju, ne pa tudi v podbrškem govoru): *müst* ('molsti'), *pùhp* ('poln'), *tüst* ('tolst');
 - 3) razvoj dolgega *ě* v *i* (kot v cerkljanskem narečju): *síuka* (sorta jabolka), *ríun*, *smíšp*;
 - 4) prehod zlogotvornega *r* v *ro* v položaju pred *w/ŭ* (kot v cerkljanskem narečju): *črôu*, *brôu*, *mrôua* ('malo'), *drôwe* ('drva'), *taprôwa* ('najprej') - toda: *hòrt* ('hrbet'), *gòrnp* (kot v tolminskem narečju);
 - 5) vrivanje parazitskega *j*: *gájnpk*, *gléjžp*, *gléjžtat*, *léjđtk*, *nějč* ('neki' *prisl.*), *pějč* ('peč'), *sréjče*, *žéjnska*, *Prájnyar* (h. ime), *Pájntar* (priimek);
 - 6) disimilacija *tn > kn*, *tm > km*, *tl, dl > kl*: *knála* < *tnalo*, *klí* < *tli*, *Kmîn* < *Tmîn* (Tolmin), *gárklj* < *gavtl* ('vrt'), *vikla* < *vitel*, *Kikelj* < *Kittel* (priimek), *Štènkler* < *Štendler* (priimek), *Žbèjnpk* < *Schwentel* (mikrotoponim);
 - 7) disimilacija *zn > zl*, *nd > ld*: *prázlce* < *praznice* ('puhlice, neumnosti'); *diveldáj* < *divendaj*;
 - 8) disimilacija *mn > ml*: *kámle* < *kamne* (Obloke);
 - 9) prehod *f > b* v vzglasju germanizmov (kot v večini rovtarskih narečij): *bírtah*, *bržmágat*, *abrájhat* (*rájh* 'omet'), *brd'érbat*, *báuda*, *Br'élh* 'Breljih' (priimek), *blék* ('krpa'), *Blék* (mikrotoponim); *brèšt* < *Frist* 'rok'¹⁰;
 - 10) prehod *f > h* v izglasju germanizmov, značilen za nekatera rovtarska narečja, za zgornjo Soško in tudi zgornjo Savsko dolino¹¹: *brítaf* > *brítah* (< nem. *Friedhof*); *přiftaš* > *prehtóš* (< nem. *Brieftasche*);
 - 11) mešanje *h* in *f*: *harmonika* > *farm*^u*ónike* (*mn.*);
 - 12) spirantizacija končnega *b* v *f* kot v tolminskem in bohinjanskem nar., samo v Oblokah: *r^uóf* 'rob', *púf* 'pob', *Klafčár* 'Klob(u)čar', *jáfska* 'jab(ol)ko', *gróf* 'grob';
 - 13) mešanje *b* in *v*: *b > v*: *vencin* < *bencin*
 - 14) palatalizacija *g > j*: *náh* – nají 'nagi' (*mn.*); *nájga* 'nagega'; *d^uoje* 'doge' (*mn.*); *drúj* 'drugi'; *drújga* 'drugega'; asimilacija *č-s > c-s*: *čisu* < *čisu* < *kisel*;
 - 15) prehod *č (t^u) > k*: *drgákíšen* < *drugačíšen*; *plúke* < *pljuča*; *hudík* < *hudič*;
 - 16) preglas *a > e* (pravi rutarski govor ga ne pozna): *číkle* 'kiklja', *škínje* 'šivilja', *Maríje*, *Málje* 'Amalija', *máje* 'majica';
 - 17) onemitve in izpusti, odpadi: *pásha* < *pazduha*; *hcát se* < *kolcati se*; *hòrt* < *hrbet*; *šít* < *sušiti*; *ž^uót* < *život*; *čáj*, *-te* < *čakaj*, *-te*, *abúžat* < *obubožati*; *bùbi kej* < *bogve kaj*; *pavedwát* < *povedovati* 'pripovedovati'; *pregnúť se*, *pregwát se* 'pripogniti se, pripogibati se';
 - 18) *predópp*, *adópp* 'pripni, odpni' (samo v velelniku in sed. č.); *adópr* 'odpri';
 - 19) zanimive so nekatere oblike sam. ž. sp.: *lákat* < *lakota*; *súš* < *suša*;
 - 20) pri nekaterih sam. ž. sp. so se ohranile moške dvojnice: *stran*: z usèh stranòu je pihálu n^uót; s tēja stranù.

⁹ Vrivanje *u*-ja v nemških imenih (prim. še Bloyž, Tamouž, Toyn, Brojč) je posledica notranjega tirolskonečnega razvoja, o čemer se lahko prepričamo na primeru mikrotoponimov v drugem nemškem jezikovnem otoku Sauris v Furlaniji, gl. razpravo G. Lorenzonija *La toponomastica di Sauris. Oasi tedesca in Friuli*, objavljeno v *Bolletino della Società Filologica Friulana*, Annata XIII, N. 3, 4 e 6, Udine 1938.

¹⁰ H. Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slowenischen*, Wiesbaden 1963, 95.

¹¹ D. Čop, *Romansko-germanski lingvistično-onomastični vplivi na Zgornjem Gorenjskem*, v: Zbornik XXIII. SSJLK, Ljubljana 1987, 41–52.

5. Leksikalne posebnosti

Za ta prispevek sem odbral večinoma besede, ki jih doslej bodisi nisem zasledil v slovarjih ali pa imajo na obravnavanem območju drugačen pomen oz. pomenski odtonek; nekatere besede je sicer zaslediti v Kendovem rokopisnem slovarju, druge v Pleteršniku, tretje celo v SSKJ (s kvalifikatorjem *knjižno* ali *redko*, vendar se mi jih je vendarle zdelo smiselno navesti zaradi potrditve njihovega obstoja danes in na tej zemljepisni točki.

Besede s slovensko podstavo:

boštovati, zboštati – búštwat, zbúštat 's prebiranjem hrane pri jedi napraviti to hrano neužitno': zajci buštwaje senu (*prim.* z bogati se)

čenkarati, načenkarati – čenkarát, načenkarát 'kracati, nakracati'

divjačen – dujáčŋ 'bolezensko spremenjen' (velja za oči): dujačnu ɣ'edaš 'nezdravo, čudno gledaš, po očeh se ti vidi, da nisi zdrav'

grizelj – ɣrízĭ 'grižljaj'

halamoja – halam^oje 'gosto in bujno rastje med travnikom in grmovjem, na zamočvirjenih delih ipd.' (Plet. das Dickicht, das Gestrüpp)

hnado – hnádu 'obenem' (Plet. knadi; *prim.* češ. hned 'takoj')

hudota – hdóta 'huda stvar': same hdote sa (v Plet. samo Bilc-Cafova zbirka; SSKJ ima ozn. *knjiž.*)

igo – jeɣŋ 'jarem' (Plet., *prim.* stsl. in rus. igo)

kapasto – kápastu 'mrko': kapastu ɣ'edat (morda iz: kôpasto)

karast – kârast 'neroden, okoren'

kodelja – kadéjle 'z grabljami stisnjen in poravnán večji šop sena, namenjen za izdelavo senenega bremena ali kopice' (Plet. in SSKJ navajata ta izraz samo v zvezi s predenjem)

kolodre (*mn.*) – kalúdre 'strm, prepaden svet, robje' (mikrotoponim blizu Stržišč, enako še Kalendre pod Durnikom), *prim.* Bezljaj, Slovenska vodna imena I, 247: Koludra; Bezljaj, Etimološki slovar slovenskega jezika II, 59: kolodra – kot apelativ samo kavudra 'strma, grda pot', *gl.* F.S. Finžgar, Jezik in slovstvo I, 290), *gl. tudi:* pokaledrati se

korenast – kar'é nast 'tršat, čokat' (*prim.* rus. korenastyj)

krcati – kârcat: kârcat pirhe s soɣdam 'metati kovance v pirh: kdor zadene, je pirh njegov'

kreljati – krêlat 'z železnimi grabljami ravnati zemljo po brananju, jo še nekoliko prerahljati in zdrobiti grude'

kukavica – kùkouca 'obešenje drevesa na drugo drevo, ki se dogaja pri nespretnem podiranju': se j' kùkouca nardila

lasov(i)nja – lásoune 'posušena nepokošena trava, ki se grabi jeseni za steljo'

lomotiti – lamatit 'motoviliti, mlatiti': Jejnej lamatit z rakam 'Nehaj motoviliti z raka-mi'; Trawa j'le mala palamatij (površno pokosil, potolkel')

na laz – na lôs 'na golo': posekati drevje na laz 'napraviti golosek'

na zvod – na zúd 'z vzvodom' (Plet., Kneža): na zud štoke (= hlode) premikat 'tako, da cepin s peto nasloniš na tla tik ob hlodu, ga s konico zagradiš in premakneš v vzdolžni smeri' (*prim.* romanizem na opal)

napolriten – napouřitŋ 'površen'

navšev – nauš'éu 'poševno'

neokreten – naukr'étu 'neroden, okoren' (SSKJ: *raba peša*), *gl. tudi:* karast, slonast

- neroden – nar^ođŋ 1. 'neroden' 2. 'napačen' (morda od: naroben)
- oglav – waylòŋ 'razoglav, gologlav': A ti s pa kar waylou? (Plet. navaja za vzh. Štaj.)
- okrečevati se – akrečwát se 'obirati se, obotavljati se' (raba mi je znana predvsem v nedoločniku ali 3. os. edn.)
- opudlati (se) – apùdlat (se) 'umiti se'
- osvinjariti koga – asvenárt koŋa 'nahruliti koga' (sodeč po glasovju cerkljanizem)
- ostrija – wojstríje 'rezilo, ostrina' (*prim. rus.* ostrië)
- ošibek – ašipk 'otoček sredi reke, ki ga napravi reka zlasti ob velikih povodnjih'
- pečnice (*mn.*) – p'ěčŋce 'večje plavnice, izdolbljene iz orehovega lesa'; uporabljali so jih za mesenje kruha, preden se je pojavila → binkla (*gl. romanizme*)
- plavnice (*mn.*) – pláŋnce 'lesena kad za kopanje dojenčkov'; v Plet. 'palne nečke, v katerih se žito polje', pri J. Kendu *plavnice* 'nečke'
- pokaledrati se – pakaledrát se 'ponesrečiti se s padcem po kolodrah' (*prim.* Bezljaj, Etimološki slovar slovenskega jezika II, 59: kolodra < kolo-dŋra, po Brezniku, rkp. ostalina, 481); sorodno še *pa kalòušč, pa kalòuš, čes kónce*, Plet. 'kolovski'
- prijemši – pŋjémš 'prijemaje se'
- prsati – pŋrsat 'škropiti': lih mala je paprsalu (o rahlem dežju)
- rabota – rab^oóta 'obvezno neplačano delo, npr. vaške skupnosti pri popravilu oz. vzdrževanju vaških poti'; na Tolminskem že od nekdanj edini izpričani izraz za knjižno 'tlaka'
- razkoračeno pisati – skaráčenu pisat 'okorno pisati'
- ritnež – ritneš 'ritensko': Ritneš bejž! 'Ritensko pojdi!'
- rob – r^oóp 'rob, skala' (*prim.* hišno ime *Obid Na Robeh*); *mn.* oblika ni robovi, kot ima SSKJ, pač pa robje, podobno kot zobje, lasje; *mest. mn.*: v robeh, na robah
- rogelj – rógu 'vogal; rob'
- ručelj, ručlji – rùčl, rùčlŋi 'koder, kodri'
- sisalica – sisalca 'sitnež'
- skrivši – skriuš 'naskrivaj'
- slonast – slónast 'neroden, okoren'
- ščurkova župa – ščurkowa žùpa: si sitŋ kat ščurkowa župa
- škinja – škinje 'šivilja' (*prim.* češ. ševkině) (stsl. pripono -inja najdemo še pri ȳrabliŋkna < grablŋivkinja 'ženska, ki grabi seno')
- škriba – škriŋa 'rastlina za krmo prašičev' (J. Kenda pozna škribo v drugem pomenu, ima pa škrbec v pomenu 'rastlina za hrano prašičem', nem. Saudistel 'svinjski osat')
- špehovnik – špehóŋŋk 'škriba' (v Oblokah); Tominčev Črnovrški slovar pozna *špehouc*
- šetkav – št'ětkou 'izbirčen' (morda od stsl. č'teti - domneva dr. M. Snoja)
- ustrupati – ustrùpat 'skrhati kako rezilo' (Plet. navaja za Temljine, je pa ta izraz široko znan in uporabljan na Tolminskem)
- uščivati se – uščiwat se 'iterativ od uscati se': watrok se j' douga uščiwou
- vereje (*mn.*) – veréje 'veriga, na kateri nad ognjiščem visi kotel' (Plet. navaja za Soško dolino)
- vinar – winar 'seme stročjega fižola'
- vine – wíne 'stročji fižol' (morda od *viti se*)
- vlačen, vlačan – vlóčŋ, vlačán 'žilav; težek po značaju'
- vozica – wozica 'dvokolnica' (J. Kenda navaja izraz za Most na Soči)
- voznik – woznik 'kolovoz' (Plet. ga navaja za osrednjo Slovenijo)
- zakiljati – zakilat 'iterativ od zaklati': na tem kraju sa panawat zakilat tel'eta

zaručljan – zaručlen 'kodrast'

zavesti se – zabêst se 'obnašati se' (tudi cerkljansko): Kaku se pa zabedeš? Zabet se ka'n dic! 'Obnašaj se kot dedec!'

zavideti koga – zabidet koγa 'zapostavljati koga, črtiti, sovražiti koga'

zavrnuti – zaυarnit 'pojaviti se v večjih količinah': pridŋ snih zaυarne

zbogati se – zbúγat se 'izpriditi se': žito se zboga 'se osiromaši, postane manj kvalitetno, se izrodi' (*prim.* Bezljaj, Leksikološka glosa: zbogati se "izpriditi se", JiS XVI, 265: Samo Miklošič, SEW 16, navaja slovenski glagol *zbogati se...*)

Germanizmi:

bulgati – bùlγat 'kotaliti, valjati': pabulyou se je (< nem. wulgen 'walzen')¹²

durn – dùrŋ 'sušica' (< nem. dürr = suh) (cerklj. kapnik 'drevo, ki se posuši, ker je pod kapom drugega')

flevt – flèŋt 'nekaj sploščenega, zlasti jed' (J. Kenda: 'počasen človek')

grot – γrót 'voz s pletenim košem za prevoz gnoja' (Plet. navaja grota, v Reziji; v zahodnem delu Tolminske in na Cerkljanskem - *galjota*, na Šentviški planoti *karamata* klehlc – kléh|c 'zatič'

kocar – kócar 'maček-samec' (< tirol. Katzer, nem. Kater)

krekat – krèkat 'treti, drobiti (orehe, lešnike)' (< nem. krecken)¹³

krekelj – krèk|j 'majhna, zanikrna, grintava jabolka' (morda od gl. krekati)

krubla – krùbla 'stojalo za koš, na njivi'

odledkati (se) – adléjtkat (se) 'odlepiti se' (< nem. ledig 'znebiti se')

opetrigati – apetriγat 'preslepiti, prevarati' (< nem. betriigen)

pekont (*prisl.*) – pekónt 'soglasen' (< nem. bekannt)

skenati se – skènat se 'domisliti se, spoznati se' (< nem. kennen)

šneklati – šnèklat: adriš ('odreži') ŋ redu, kej le tku šneklaš (pri košnji ali pri rezanju kruha)

špludrati – šplúdrat 'špricat' (< nem. Sprudel 'vrelec')

štokalo – štòkala 'lesen kol za zaviranje z drvni naloženih sani in sicer spredaj, tako da "riše" po tleh'

tofle (*mn.*) – tòfle 'sledi'

tungajte (*mn.*) – tunγajte 'neumnosti': pust te tunγajte (< nem. Dummheit)

Nemško-slovenski križanci:

strahovern – strahabérn 'strašilo' (< strah + vern po analogiji z lintvern 'zmaj')

zajčman – zájčman 'zajčji samec'

Nejasno:

cemalo – cémala 'mečkač, omahljivec, cincar' (Plet. ima cemavt der Zweifler, Cig.; cemati zaudern, Vodnik-Cig.)

¹² E. Kranzmayer und P. Lessiak, Wörterbuch der deutschen Sprachinselmundart von Zarz/Sorica und Deutschrut/Rut in Jugoslawien, Klagenfurt 1983, 180.

¹³ Prav tam, 98.

Romanizmi:¹⁴

binkla – bìnkla 'miza s koritom za mesenje': (< vinkla < vintla < furl. vintule, Plet. ima vinkla, vintla)

bona – b^uóna 'krastača'

fantač – fantáč 'neprava, ječmenova črna kava' (< beneško fondachio 'usedlina, drožji')

fit – fèt 'najemnina' (< furl., Plet. fit)

kadrega – kadréje 'stol' (pred vojno, danes *stolica*) (< furl.)

kanton – kant^uón 'vogal, kot'

krjanca, krjančen – kərjánca, kərjánčŋ 'olika, vzgojenost, olikan' (< furl. creanze)

lavet – labét 'bankrot, izguba': j' šou u labet 'bankrotiral je'; izraz se uporablja tudi pri kvartanju (maušj)

na opal – na opál 's palico': na opal štoke (= hlode) premikat 'tako, da cepin podložiš pod hlod in ga odvališ'; *prim.* tolm. opalika 'debela palica' (Plet.); po mnenju dr. M. Snoja verjetno iz it. a palo, podobno kot je okobal iz a cavallo (*prim. besedo s slovensko podstavo* na zvod)

oreglati se – areylát se (oregulati se) 'pozdraviti se, priti spet v red'

panada – panáda 'lahka kruhova juha' (tudi Plet.), *prim.* šopa

pledra, pledrca – plédra, plédarca 'kdor rad čveka' (Plet. ima pledra 'lij' iz it. pledria);

pledirati – pledrát 'čvekati, klepetati'; pabledrat 'izčvekati': je use pabledrala

šopa – šópa 'lahka, navadno kruhova juha', *prim.* panada

šrefenec – šrefenèc 'cunja': ta fcoŋ je le k'an šrefenec

šuste (*mn.*) – šùšte 'vzmetnica' (< furl. suste)

zdraja – zdráje 'ležalnik' (< it. sdraia)

Nejasno:

goržov – γ^uòržou 'hripav'

Nekaj frazeologemov:

Lej, ka ti γr^le pad rèt! – Pazi, teče ti pod rob, podteka ti! (pri pretakanju tekočine iz posode v posodo)

Mesù mu pa γr^le pa rìt. – Meso mu pa tekne (po analogiji: mu gre po grlu).

Ti dam dvi čez rèt. – Po riti.

Mu je pàršlu za rèt. – Teče mu voda v grlo.

Mikrotoponimi

Po terenski raziskavi, opravljeni na treh alpskih mladinskih raziskovalnih taborih v letih 1992-1995, je v vaseh nekdanjega Nemškega Ruta 82 % vseh mikrotoponimov nemškega izvora, seveda pa je delež slovenskih imen pri mlajših vaseh večji.¹⁵ Navajam samo dve slovenski imeni, ki se mi zdita zanimivi zaradi paralel z drugimi področji.

¹⁴ Pri navajanju izvora se opiram zlasti na članek N. Godnič-Godini, Gradivo za kraški leksikon II (furlanizmi in italianizmi), v: Slovensko morje in zaledje 6-7 (1984), 107-128.

¹⁵ Imenoslovna skupina, v: 8. Alpski mladinski raziskovalni tabor Podbrdo 93, Podbrdo 1994, 32.

Parou: poimenovanje hudorniške grape (Hudajužna, Zarakovec), prim. lužiško *pa-row* 'Grabenböschung', sestavljenka pa + row ('nepravi rov'), H. Schuster-Šewc, Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache, 1–24, Bautzen 1978–1989, zv. 14 (1984), str. 1046

Pléh: Pod Plehom (hišno ime v Podbrdu, parcelno ime na Petrovem Brdu), Na Plehu (njiva v Oblokah). Apel. *pleh* gl. Bezljaj, Slovenska vodna imena II, 97: 'štirioglat košček zemlje'; J. Kenda: 'gol travnik v gozdu ali grmovju' (Temljine). Ljudska etimologija povezuje ime Pleh z nem. Blech 'pločevina'.

Hvaležnost dolgujem svojim informatorjem: pokojnemu očetu Karlu Torkarju (1911–1994), mami Mariji Torkar (1926), obema iz Hudajužne, in Ivanu (Janku) Panjtarju (1924) iz Oblok.

Zahvaljujem se kolegoma dialektologoma Karmen Kenda-Jež in dr. Petru Weissu za tehtne in koristne pripombe in sugestije.

Summary

Some Characteristics of the Local Speech from Hudajužna and Obloke in Tolminsko

The paper speaks about certain dialectisms of the Slovene language spoken in the upper Bača valley which belongs to the Rovte dialectal group. In his introduction the author analyzes historical circumstances of the Slovenization of the German language island in the upper Bača valley, giving a brief survey of the research of and publications on the dialect vocabulary of the region. This is followed by a description of the main phonetic characteristics and a dictionary of a roughly one hundred dialectal expressions. These are divided into those of Slovene origin and those which had been Germanized or Romanized. Especially highlighted are those lexemes which have either not been registered yet, have different meaning in the standard language, or carry a different shade of meaning.